

Структурно-композиційні та фазові особливості діалогічної взаємодії в британських, німецьких та українських парламентських дебатах: зіставний аспект

The Structural-Compositional and Phase Peculiarities of Dialogical Interaction in British, German and Ukrainian Parliamentary Debates: the Comparative Aspect

Олексій Борисов¹
Olexii Borysov

¹ *T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*
53 Hetmana Polubotka, Chernihiv, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.62-12](https://doi.org/10.22178/pos.62-12)

LCC Subject Category:
[PE1001-1693](#), [PG3801-3987](#)

Received 11.08.2020
Accepted 20.09.2020
Published online 30.09.2020

Corresponding Author:
neapol.1985@gmail.com

© 2020 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. Подана стаття, яка є дослідницькою частиною програми гранта Erasmus+, Jean Monnet Project "European Antitotalitarian Practices" (№ 599704-EPP-1-2018-1-UA-EPPJMO-MODULE), присвячена вивченню діалогічної взаємодії мовців у форматі британських, німецьких та українських політичних дебатів у парламентах країн Великобританії, Німеччини та України. У компаративній розвідці встановлено фази розвитку політичних дебатів, виявлено їхнє функціональне призначення та особливості вербального оформлення структурних компонентів соціальної комунікації такого типу. Парламентські дебати розуміємо як різновид суперечки між політичними суб'єктами в парламенті певної країни щодо ухвалення певного законопроекту, метою якої є переконання в справедливості власної позиції опонентів і, опосередковано (за посередництва аудіо-візуальних ЗМІ), масового адресата – потенційного електората. Порівняння цієї комунікативної події здійснюється в межах когнітивно-комунікативного підходу до вивчення мовних та мовленнєвих явищ. Перебіг комунікативної взаємодії у форматі національних парламентських дебатів аналізується за допомогою інструментарію фреймового аналізу. Такий вибір зумовлено, по-перше, сучасними лінгвістичними вимогами до розгляду мовних та мовленнєвих фактів, по-друге, фрейми як когнітивні структури знання, які зберігають інформацію про досвід різноманітних подій, шляхи його вдалого для комунікантів використання в знайомих ситуаціях, зокрема виробленню успішної стратегіко-тактичної лінії комунікативної поведінки, якнайкраще підходять до аналізу взаємодії політичних діячів. Було виявлено, що дебати в парламентах вказаних країн мають спільну структурно-композиційну будову, однакові фази розгортання діалогічної взаємодії, які фіксуються слотами ПОЧАТОК ДІАЛОГУ, ПЕРЕБІГ ДІАЛОГУ, ЗАВЕРШЕННЯ ДІАЛОГУ фрейма-сценарію ДЕБАТИ. Кожна фаза та її складові частини відбуваються за регламентом і мають конкретні завдання, які підпорядковуються загальній меті – схвалення законопроекту та, одночасно, впливу на масову аудиторію. Відмінності в їхньому перебігу детермінуються змістом того, що обговорюється, традиціями й правилами проведення дебатів, а також нормами комунікативної поведінки представників цих етноспільнот.

Ключові слова: діалог; дебати; дискусія; суперечка; фаза; фрейм; вплив.

Abstract. The article, which is an investigation part of the grant program Erasmus+, Jean Monnet Project "European Antitotalitarian Practices" (№ 599704-EPP-1-2018-1-UA-EPPJMO-MODULE), is devoted to the research of dialogical interaction of speakers in the parliaments of Great Britain, Germany and Ukraine held in the format of political debates. In this comparative study, the phases of parliamentary debates unfolding, their functional purposes, and the features of verbal outlining of this social interaction were established, and both isomorphic and allomorphic features were found out.

The parliamentary debates are a kind of political argument between political subjects in the ethnic parliament who persuade each other in the rightfulness of their position while passing a law. The main purpose of it, however, is to influence a mass addressee, the potential electorate, via mass media. This communicative event in the format of ethnic parliamentary debates is analyzed with the help of frame analysis, the method of cognitive linguistics. Such a choice is stipulated by two facts. Firstly, it is determined by modern linguistic demands as for the language and speech facts investigation. And, secondly, frames as cognitive structures that keep information about various events, the ways of its successful implementation in familiar situations while working out a necessary strategic-and-tactic line of communicative behavior, turn out to be a rather effective instrument of political communication analysis. It has been established that the debates in the countries mentioned above possess a common structural-compositional construction, similar phases of dialogical interaction fixed in such slots as THE BEGINNING OF THE DIALOGUE, THE PROGRESS OF THE DIALOGUE, and THE END OF THE DIALOGUE of the frame scenario THE PARLIAMENTARY DEBATES. Each phase and its constituents are regulated and have specific tasks as the parts of the only aim – an approval of law projects and influence on the mass audience. The differences of the debates unfolding are predetermined by their content, the traditions, and rules of their realization as well as by the norms of communicative behavior of representatives of these ethnic communities.

Keywords: dialogue; debates; discussion; argument; phase; frame; impact.

ВСТУП

Когнітивно-комунікативний феномен діалогу є вартісною частиною *людського інструментарію* [21, 43], основою як *індивідуального людського життя, так і суспільства* [1; 23; 24; 33; 34], історія якого складається саме зі слів та дій. Тож діалог є важливою соціально-культурною подією як мікро-, так і макрорівня людської взаємодії, яка знаходить своєї реалізації в різноманітних сферах життя соціуму. Так, словник *культурологічних* термінів акцентує увагу на важливості взаєморозуміння між учасниками комунікації з різними поглядами, що є необхідним для вирішення проблеми, або на зміцненні позицій осіб під час взаємодії: діалог – процес, в якому комуніканти позначають власні позиції з проблемних питань і на основі цього виходять на загальну платформу щодо предмета обговорення або фіксують аргументацію, що зміцнює позиції кожної сторони [11, 52]. У цьому культурологічне розуміння діалогу співвідноситься з його *політичним* осмисленням як *форми цілеспрямованої двосторонньої духовної взаємодії політичних суб'єктів в процесі реалізації ними своїх прав і повноважень* [22]. У межах політично розвинутих спільнот з високими показниками розвитку демократії та свободи слова, зокрема в інституційному полі, така взаємодія набуває форми політичних дебатів, піджанром яких є *парламентські дебати*.

Актуальність статті визначається тим, що у фокусі уваги антропоцентричних лінгвістичних студій знаходяться різнотипні та різновидові діалогічні інтеракції повсякденного та інституціонального характеру. Встановлення й зіставлення особливостей пофазового розгортання та вербального оформлення відповідних етапів діалогічного жанру «політичні дебати» є *метою* поданої розвідки. До цього часу дослідження саме цього аспекту комунікації, зокрема на прикладі англо-, німецько-, та україномовних просторів, не відбувалося, тому *новизна* роботи є очевидною.

Завдання роботи полягають в 1) окресленні терміну «політичні дебати» як жанру політичного дискурсу та встановленні його базових параметрів; 2) зіставленні семем лексем *debate, die Debatte* та *дебати*; 3) виокремленні основних частин структури дебатів та характеристикації в зіставному аспекті її мовномовленнєвої репрезентації.

Парламентські дебати є однією з форм діяльності парламенту країни, яка полягає в обговоренні питання, винесеного на розгляд цього представницького органу. У політичному дискурсі саме такого різновиду діалогу найяскравіше віддзеркалюється колективна боротьба за владу, вплив на масову аудиторію, адже, насамперед, на неї орієнтуються партії та депутати. Їхня основна мета

переконати такого адресата в тому, що дії конкуруючої партії (опонентів) не призводять до вирішення актуальних проблем у суспільстві, у той час як політичні вчинки своєї партії є єдино вірними в конкретній ситуації [17, 4].

Визначаємо “парламентські дебати” як різновид суперечки між політичними суб’єктами щодо ухвалення певного законопроекту, метою якої є переконання в справедливості власної позиції опонентів і, опосередковано, масового адресата – потенційного електората, що, зазвичай транслюється аудіо-візуальними ЗМІ.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дебати є тією мовною формою, яка в повній мірі відбиває комунікативні стратегії, тактики та засоби їхньої реалізації, що демонструють наявну політичну конкуренцію. Успішна партія формується через дві умови: створення власного позитивного іміджу та завдання шкоди репутації політичних конкурентів [17, 4]. Таким чином, констатуємо конфліктність інтересів, яка втілюється у конфліктності дискурсу дебатів як невід’ємної їхньої риси на фоні кооперативності зусиль політичних діячів.

Британський (двопалатний: Палата Лордів та Палата Громад), німецький (однопалатний: Бундестаг) та український (однопалатний: Верховна Рада) парламенти є тими представницькими органами, які функціонують у Великій Британії, Федеративній Республіці Німеччини та Україні з метою ухвалення законодавчих актів. В усіх національних законодавчих органах, зі змістовного та технічно-організаційного боків, дебати є регламентованою дискусією, суперечкою двох сторін – чинного уряду та опозиції. Одна сторона виносить на обговорення законопроект та за обмежений час представляє максимальну кількість доказів необхідності прийняття закону та наочних прикладів, які вказують на ті недоліки в певній сфері життя, які він може подолати, якщо буде прийнятий на законодавчому рівні, інша – намагається навести слабкі сторони такої презентації і самого проекту та довести неспроможність цієї пропозиції.

Розглянемо як поняття *дебати* семантизується в різних етнічних концептосферах колективної свідомості. Компонентний та

зіставний аналіз лексем *debate*, *die Debatte* та *дебати* виявив те, що в сучасній англійській, німецькій та українській мовах значення лексем співпадають у точці функціонування архісеми ‘дискусія; обговорення питання’, пор., *debate – a formal discussion on a particular matter in a public meeting or legislative assembly, in which opposing arguments are put forward and which usually ends with a vote* [20], *Erörterung eines Themas im Parlament; Meinungsstreit, parlamentarische Besprechung* (обговорення / розгляд певної теми в парламенті; дискусія) [8; 9] та *дебати – обговорення якого-небудь питання, обмін думками. Суперечки, дискусії* [10; 25; 26].

Відмінним є те, що якщо дебати у британському та німецькому парламенті розгортаються на певну тему (семи ‘matter’, ‘Thema’, то в українському – навколо питання, яке необхідно вирішити (сема ‘питання’). В електронних словниках української мови [25; 26] не фіксується сема ‘законодавчий орган’ – дебати, будучи різновидом діалогу, обслуговують як повсякденну, так і інституціональну сфери людських інтеракцій. В семемах лексем *debate* та *die Debatte* такі семи є в наявності: ‘legislative assembly’ та ‘das Parlament’. В англійській семемі елемент ‘formal’ означає атмосферу діалогічної взаємодії – *in an official way*. Інші диференційні семи, розглянуті у комплексі, ‘in a public meeting’ (публічне зібрання), ‘opposing arguments’ (контраргументи) та ‘ends with a vote’ (призводить до голосування), свідчать про семантично більш насичену англійську номінацію *debate*, ніж одиниці *die Debatte* та *дебати*.

Для опису ситуації дебатів будемо використовувати термінологію, запропоновану М. Мінським, а саме – моделювання фрагментів сприйнятої та інтерпретованої дійсності за допомогою фреймів [18]. Фрейм є схемною одиницею, що заснована на вірогідних даних про типізований об’єкт або стереотипну ситуацію, знання яких забезпечується вербалізованими концептами [3, 69]. Такі когнітивні структури зберігають інформацію про досвід пережитих у минулому подій, предписуючи комунікантам шляхи його використання в знайомих ситуаціях, вироблення успішної стратегіко-тактичної лінії комунікативної поведінки тощо.

Фрейм є ієрархічною структурою, в якій виокремлюються вершинні вузли, що містять фіксовану, типову, інформацію про конкретну

ситуацію, та вузли нижчих рівнів з інформацією, яка є обов'язковою для уточнення загальних понять [19, 355]. Інакше кажучи, фрейм об'єкта / ситуації дійсності містить як вершинні слоти з інформацією вірною для усього класу подібних об'єктів / ситуацій, так і термінальні слоти, які заповнюються даними на основі сприйняття конкретного об'єкту/ситуації.

Фрейми, які фіксують ситуації реальності, тобто динамічні явища, що складаються з послідовної низки подій у певному соціокультурному контексті мають назву сценарії. Фрейми-сценарії розглядаються як засіб ідентифікації та розуміння нескладних життєвих сюжетів і тому складаються з декількох етапів: зав'язка, кульмінація сюжету та розв'язка [2, 59].

Визнання того, що парламентські дебати є різновидом інституціональної комунікативної діяльності з чіткими етапами її розгортання – 1. початок, 2. основна частина, 3. кінцівка (підведення висновків) – знаходить підтвердження на національному матеріалі проаналізованих одиниць. З погляду фазового сценарію розгортання дебатов в етнічних комунікативних просторах спостерігаємо, що у семантиці лексем фаза представлення теми та проблеми є імпліцитною, фаза обговорення експліцитною, а фаза завершення (хоча й без підбиття підсумків) експліцитно семантизована лише в англійській лексемі *debate*; в інших випадках деякий результат обговорення питання, дискусії лише логічно окреслюється, тобто так само імплікується.

Тому можливо стверджувати, що фрейм ДЕБАТИ, по-перше, є спільною когнітивною структурою етнічної свідомості англійської, німецькомовної та українськомовної спільноти, по-друге, фіксує динамічну діалогічну інституціональну взаємодію, а тому, фактично, є фреймом-сценарієм, по-третє, складається з таких субфреймів (вершинних слотів): ПОЧАТОК ДІАЛОГУ, ПЕРЕБІГ ДІАЛОГУ, ЗАВЕРШЕННЯ ДІАЛОГУ, які відбивають ідентичну структурно-композиційну будову дебатов, по-четверте, містить етноспецифічну інформацію в термінальних слотах, яку було виявлено вже під час семантичного аналізу лексем *debate*, *die Debatte* та *дебати* та яка зазнає подальшої конкретизації в дебатах (а для дослідника – на матеріалі самих дебатов). Так, аналіз матеріалу експлікує факти, які відносяться зокрема до слотів нижнього рівня фреймів. Наприклад, виявлено, що проведення дебатов

в усіх культурах опосередковано участю їхнього модератора – головуючого / заступників головуючого (*Mr. Speaker / Lord Speaker, der Präsident, голова Верховної Ради*), який, однак, етнічно «по-різному», слідкує за виконанням правил парламентської процедури та порядком дебатов, докладає зусиль для створення продуктивного діалогу, забезпечує його нормальний фазовий перебіг: **англ.** *Mr Speaker: I call The Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs Mr Philip Hammond* [13]; **нім.** *Präsident Dr. Norbert Lammert: Nehmen Sie bitte Platz. Die Sitzung ist eröffnet... Das Wort für den einleitenden fünfminütigen Bericht hat die Bundesministerin für Bildung und Forschung, Frau Dr. Wanka. Bitte schön* [7]; **укр.** Головуючий (Рибак В.В.): Прошу сідати! Я надаю слово Литвину Володимиру Михайловичу! Прошу заспокоїтися, сідати! [28].

Зміст вершинного слоту (субфрейму сценарію ДЕБАТИ) ПОЧАТОК ДІАЛОГУ, як бачимо, деталізується, з одного боку, інформацією про їхній формальний старт головою парламенту, з іншого боку, змістовно, **початок дебатов** декларується виступом доповідача – представника деякої партії, який, окреслюючи проблему та законопроект щодо її вирішення, вводить у комунікативний простір присутніх депутатів деяку тему для обговорення (хоча можливим є попереднє оголошення теми головою): **англ.** *Mrs Theresa May: I beg to move, That the Bill be now read a Second time. In my statement to the House last Thursday, I made clear the urgent need for narrow and limited legislation on communications data and interception. There is no greater duty for a Government than the protection and security of their citizens when we face the very real and serious prospect that the police, law enforcement agencies and the security and intelligence agencies will lose vital capabilities which they need in order to do their jobs* [12]; **нім.** **Dr. Johanna Wanka:** Die duale Berufsausbildung ist ein Rückgrat der wirtschaftlichen Entwicklung in Deutschland... Es ist auch sehr wichtig, dass die Bundesregierung und die Wirtschaft die jungen Leute gemeinsam unterstützen... Damit wollen wir im Herbst beginnen. Genau diese jungen Leute müssen eine wichtige Zielgruppe für die kleinen und kleinsten Betriebe sein [5] та **укр.** Головуючий (Турчинов О.В.): На розгляд вноситься законопроект номер ... "Олександр Волков проти України". Доповідач – народний депутат України Катеринчук Микола Дмитрович... Катеринчук М.Д.: Йдеться про постанову, яка відновлює у

своїх громадянських правах суддю Верховного Суду Волкова, який за рішенням Європейського суду по правам людини був визнаний таким, що був звільнений з порушенням процедури у Верховній Раді України [30].

Зазвичай, це – презентація раніше підготовленої писемної доповіді, тому, як бачимо, дискурс дебатів, який продукується головуючим та парламентарями поєднує як усно, так і письмово оформлені повідомлення різного ступеня підготовленості.

Сам виступ депутатів починається зі звернення до аудиторії, та головуючого, у деяких випадках для підсилення комунікативного ефекту й до масового адресату, для чого активно вживаються соціально усталені етикетні форми, що демонструє зокрема повагу до усіх присутніх – можливих опонентів: **англ.** Mr Douglas Alexander: *I thank the Foreign Secretary for the remarks with which he opened the debate. This is our first exchange on the Floor of the House since his appointment, so may I take this opportunity to warmly welcome him and the Secretary of State for Defence to their vital roles for our country?* [13]; **нім.** Dirk Niebel: *Guten Morgen, Herr Präsident! Meine sehr verehrten Damen und Herren! Liebe Kolleginnen und Kollegen!* [4]; **укр.** Катеринчук М.Д.: *Микола Катеринчук, Європейська партія України, фракція «Батьківщина». Шановні народні депутати, шановні радіослухачі, хто нас бачить!* [30]. Формат публічного діалогу не передбачає прямого звернення до публіки: **англ.** Mark Pawsey: *It provides direct employment for many people* [14], **нім.** Kirsten Lühmann: *Das spricht für eine ganzheitliche Betrachtung! Die Straßen müssen sicher sein, Technik muss vorhanden sein, und die Leute müssen vernünftig sein! Alles drei gehört zusammen!* [5] та **укр.** Герман Г. М.: *Ми просимо вас стосовно питання про референдум все-таки зробити так, щоб люди почули голос не тільки представників влади* [27]. Тому на прикладі такої діалогічної інтеракції яскраво демонструється те, що комунікативна роль мовця є більш вираженою, ніж у слухача (віддаленої аудиторії), який тільки сприймає та переробляє текст, не маючи можливості безпосередньо реагувати на репліки.

Основна частина парламентських дебатів є своєрідним композиційно-організуючим центром всієї діалогічної інтеракції, передбачаючи в дискусії багаторазову реалізацію її

учасниками комунікативної схеми «аргумент-контраргумент», яка розгортається навколо доповіді виступаючого. Така інформація є ізоморфною для етноспільнот, зберігається у слоті ПЕРЕБІГ ДІАЛОГУ сценарію ДЕБАТИ та конкретизується такою інформацією терміналів, як запитання до доповідача, відповіді доповідача, висловлення депутатами власного бачення проблеми, критика або схвалення дій / слів один одного та доповідача, внесення пропозицій тощо. Інтелектуально та емоційно ця фаза відбиває пік обговорення проблеми, репрезентує позиції учасників, окреслює результативний напрямок комунікативного процесу – схвалення чи неприйняття законопроекту.

Так, у наступному прикладі британських дебатів відбита друга фаза дебатів, коли лейборист Алекс Каннингем вже відповів на запитання колег з різних партій після своєї доповіді про необхідність зниження податків на традиційні сфери промисловості, що призведе до їхнього більш інтенсивного розвитку та подальших інвестицій в економіку країни. Ця теза неприпустима для зелених та підтримується лейбористами. Ця частина фіксує подальшу суперечку між консерваторами та лейбористами щодо шляхів подолання проблеми в цій галузі: **англ.** Catherine McKinnell (лейборист): *I fear that the honourable gentleman has misunderstood the subject of the debate, which is, specifically, carbon taxes on energy-intensive industries. Those taxes have not been supported by Greenpeace, and are not considered to be green taxes at all.* David T. C. Davies (консерватор): *Greenpeace does not support anything as far as industry is concerned. None of the environmental groups do. They call for us to decarbonise completely, but whenever we offer them some handy solutions, such as nuclear power, which generates large amounts of electricity without carbon dioxide, they do not want to know* [14]. Вже на цьому окремому прикладі можна спостерігати високу конфліктність та театральність поведінки парламентарів, зокрема реалізації в політичному дискурсі дебатів стратегії дискредитації, яка реалізується у комунікативних тактиках приниження (*the honourable gentleman has misunderstood the subject of the debate*), сарказму та обурення (*but whenever we offer them some handy solution... they do not want to know*).

Висока емоційність, експресивність, висловлення негативних оцінок притаманні й німецьким парламентським дебатам. У наступних

репліках **нім.** Reinhard Grindel: *Herr Kollege Veit, Sie reden jetzt vier Fünftel Ihrer Redezeit in dieser Debatte nicht über Vertriebene, sondern über Ausländer, über Flüchtlinge, über andere Themen. Darf ich das so interpretieren, dass Sie in Wahrheit das Schicksal der Vertriebenen und der Aussiedler nicht interessiert?* [6] до опонента депутат від християнсько-демократичної партії Німеччини (під час обговорення важливого для країни питання біженців, переселенців) використовує стратегію дискредитації через залучення тактик гіперболізації, приниження та іронії. Адресат у відповідь звертається до тактик висміювання, указівки на неухважність та помилки слухача, іронії: **нім.** Rüdiger Veit: *Dann haben Sie nicht zugehört, lieber Herr Grindel. Ich habe eingangs darauf hingewiesen, dass der Kollege Rossmann etwas zur kulturpolitischen Seite sagen wird. Sie haben recht und insoweit richtig zugehört, dass ich mich vier Fünftel meiner Rede mit Vertriebenen- und Flüchtlingsfragen beschäftige. Das wird auch so bleiben. Ich lehne mich dabei an Formulierungen Ihres Antrages an. Ich wüsste nicht, was Sie daran stören sollte.* (аплодисменти у залі) [6].

Відібраний приклад з українських дебатів свідчить про те, що коли цього потребує ситуація у країні партії та їхні члени можуть об'єднуватися, демонструючи високий ступінь кооперативності взаємодії, не прибігаючи до конфліктних тактик: **укр.** Литвин В. М.: *Це дуже правильна пропозиція, але я пропоную її в іншій редакції. Ця Постанова набирає чинності, якщо протягом сорока восьми годин не буде оприлюднений закон, який Верховна Рада України прийняла! Бо ви пишете, що втрачає чинність ця постанова після того, коли почне діяти закон, а він може не діяти протягом двох тижнів...* Яценюк А. П. *Я зараз, якщо можна, до Володимира Михайловича звернусь. Володимире Михайловичу, у нас в шостому пункті написано: "Ця постанова набирає чинності з моменту її прийняття". Так? От яка пропозиція. Зараз ми приймаємо цю Постанову, включаємо пункт, що вона втрачає чинність...* [29].

Члени Палати парламенту Великої Британії з місця за традицією гучно вимовляють "hear, hear", "aye, aye" як вираження згоди чи підтримки, що може повторюватися багато разів впродовж виступу доповідача чи спікера; в німецькому та українському парламенті депутати в залі реагують вголос, не завжди не в

унісон, що створює шум незгоди чи схвалення виступу.

Не зважаючи на значну конфліктність політичних дебатів, ізоморфним є те, що депутати завжди явно експлікують шанобливе ставлення один до одного, для них (особливо для британських та німецьких дебатів, в яких не спостерігається вживання лайливої лексики, тим паче бійок між депутатами), характерними є висока етикетизованість, схвалення протилежної думки, повага до іншого тощо, незважаючи на висловлену протилежну позицію: **англ.** Lord Berkeley of Knighton: *I am sorry to interrupt. This may be a point that the Minister has covered; if it is one that she is about to come on to, I await the answer eagerly* [16]; **нім.** **Präsident Dr. Norbert Lammert:** *Die Zeit.* **Dr. Hermann E. Ott:** *Haben Sie mit Ihren Kolleginnen und Kollegen im Europäischen Parlament gesprochen? Danke schön. Entschuldigung, Herr Präsident* [4]; **укр.** Головуючий (Турчинов О.В.): *Я прошу, пане Міщенко, враховуючи ситуацію в країні, не робити провокації* [31].

Підкреслення статусу та високої значущості іншої думки демонструє демократичну терпимість, спрямовану на зменшення напруження під час дебатів, які через це, зокрема, виступають зразком демократичності та майстерності публічного обговорення певних проблем.

Заключний етап передбачає підбиття підсумків інтеракції, прийняття певного рішення – голосування чи відправлення проекту на доопрацювання, заключне слово головуючого та завершення парламентських дебатів: **англ.** Lord Lang of Monkton: *I hope that the debate has helped to advance that cause. My privilege has simply been to act as convener for the event, and I thank all noble Lords who have taken part. I hope that we have done something to restore to the rest of the United Kingdom a strong conviction of the value of our United Kingdom* [15]; **нім.** **Vizepräsident Eduard Oswald:** *Die Aktuelle Stunde ist beendet. Wir sind damit am Schluss unserer heutigen Tagesordnung. Ich berufe die nächste Sitzung des Deutschen Bundestages ein auf morgen, Donnerstag, den 16. Mai 2013, um 9 Uhr. Die Sitzung ist geschlossen* [5]; **укр.** Головуючий: *Шановні колеги, ... я прошу зараз почати процес голосування. Включіть систему «Рада». Я прошу голосувати! За – триста двадцять п'ять! Рішення прийнято!* [29]. Таким чином, слот ЗАВЕРШЕННЯ ДІАЛОГУ містить інформацію про те, що ця фаза розбивається на два підетапи – передзаклучний та заключний. В них

керівну роль відіграє головуючий, який доводить до логічного завершення комунікативну (регламентовану процедурою) схему проведення дебатів.

ВИСНОВКИ

Проаналізовані британські, німецькі та українські парламентські дебати мають спільну структурно-композиційну будову, однакові фази розгортання діалогічної взаємодії, які фіксуються слотами ПОЧАТОК ДІАЛОГУ, ПЕРЕБІГ ДІАЛОГУ, ЗАВЕРШЕННЯ ДІАЛОГУ фрейма-сценарію ДЕБАТИ етнічних колективних концептосфер свідомості. Кожна фаза та її складові частини відбуваються за регламентом та мають конкретні завдання, які

підпорядковуються загальній меті – схвалення законопроектів та, одночасно, впливу на масову аудиторію. Так само в них зберігається інформація про етнічно типові шляхи їхнього вербального оформлення. Відмінності в їхньому перебігу детермінуються змістом законопроектів, традиціями й правилами їхнього проведення та нормами поведінки представників цих етноспільнот. Знання про них представлені в термінальних слотах фреймових структур етнічних концептосфер.

Перспективою подальших розвідок є більш детальне висвітлення, у зіставному аспекті, особливостей невербальної комунікативної поведінки депутатів парламентів цих країн під час політичних дебатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Bahtin, M. M. (1979). Problema teksta v lingvistike, filologii i drugih naukah [The problems of the text in linguistics, philology and other sciences]. In G. S. Bernshtejn, & L. V. Deryugina (Eds.), *Estetika slovesnogo tvorchestva* (pp. 281–308). Moscow: Iskusstvo (in Russian)
[Бахтин, М. М. (1979). Проблема текста в лингвистике, филологии и других науках. В Г. С. Бернштейн, & Л. В. Дерюгина (Ред.), *Эстетика словесного творчества* (с. 281–308). Москва: Искусство].
2. Boldyrev, N. N. (2000). *Kognitivnaya semantika* [Cognitive semantics]. Tambov: Izd-vo Tambovsk. un-ta (in Russian)
[Болдырев, Н. Н. (2000). *Когнитивная семантика*. Тамбов: Изд-во Тамбовск. ун-та].
3. Deijk, T. van. (2000). *Yazyk. Poznanie. Kommunikaciya* [Language. Cognition. Communication]. Blagoveshchensk: BGK im. I. A. Boduena de Kurtene (in Russian)
[Дейк, Т. ван. (2000). *Язык. Познание. Коммуникация*. Благовещенск: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртене].
4. Deutscher Bundestag Stenografischer Bericht 238. Sitzung Berlin, Freitag, den 26 April 2013. Retrieved January 21, 2020, from <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/17/17238.pdf>
5. Deutscher Bundestag Stenografischer Bericht 239. Sitzung Berlin, Mittwoch, den 15 Mai 2013. Retrieved January 21, 2020, from <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/17/17239.pdf>
6. Deutscher Bundestag Stenografischer Bericht 246. Sitzung Berlin, Donnerstag, den 13 Juni. Retrieved January 21, 2020, from 2013 <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/17/17246>
7. Deutscher Bundestag. (2016). Stenografischer Bericht 166. Sitzung Berlin, Mittwoch, den 27 April 2016. Retrieved January 21, 2020, from <https://dipbt.bundestag.de/doc/btp/18/18166.pdf>
8. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. (n.d.). *Debatte*. Retrieved December 5, 2019, from <https://www.dwds.de/wb>
9. Duden Wortebuch. (n.d.). *Debatte*. Retrieved December 5, 2019, from <https://www.duden.de>
10. Eslovnyk. (n. d.). *Debaty* [Debates]. Retrieved December 5, 2019, from <http://eslovnyk.com> (in Ukrainian)
[Eslovnyk. (n. d.). *Дебату*. URL: <http://eslovnyk.com>].
11. Gerchaniv's`ka, P. E. (2015). Dialog [The dialogue]. In *Kul`turologichny`j slovny`k terminiv* (p. 52). Ky`yiv: Nacional`na akademiya kerivny`x kadriv kul`tury` ta my`stecztva (in Ukrainian)

- [Герчанівська, П. Е. (2015). Діалог. В *Культурологічний словник термінів* (с. 52). Київ: Національна академія керівних кадрів культури та мистецтва].
12. House of Commons. (2014, July 15). *Democracy Live*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28320473>
 13. House of Commons. (2014, September 10). *Democracy Live*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29135286>
 14. House of Commons. (2014, September 11). *Democracy Live*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29156010>
 15. House of Lords. (2014, January 30). *Democracy Live*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-lords-25971056>
 16. House of Lords. (2014, July 29). *Democracy Live*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-lords-28552329>
 17. Kryachkova, A. P. (2019). *Lingvopragmaticheskie sredstva realizacii verbal'nyh atak na imidzh politicheskikh partij Germanii* [Linguopragmatic means of realization of verbal attacks on the image of political parties of Germany] (Doctoral dissertation). MGIMO (in Russian) [Крячкова, А. П. (2019). *Лингвопрагматические средства реализации вербальных атак на имидж политических партий Германии* (Кандидатская диссертация). МГИМО].
 18. Minskij, M. (1979). *Frejmy dlya predstavleniya znaniy* [Frames for knowledge representation]. Moscow: Energiya (in Russian) [Минский, М. (1979). *Фреймы для представления знаний*. Москва: Энергия].
 19. Minsky, M. (1983). Frame-system theory. In P. N. Johnson-Laird & P. C. Wason (Eds.), *Thinking: Readings in Cognitive Science* (pp. 355–376). Cambridge: Cambridge University Press.
 20. Oxford Living Dictionaries. (n. d.). *Debate*. Retrieved December 5, 2019, from <https://en.oxforddictionaries.com/debate>
 21. Piters, Dzh. (2004). *Slova na vitri: istoriya ideyi komunikaciyi* [The words in the wind: the history of ideas of communication]. Ky'viv: Akademiya (in Ukrainian) [Пітерс, Дж. (2004). *Слова на вітрі: історія ідеї комунікації*. Київ: Академія].
 22. Politologichny`j slovny`k-dovidny`k. (2019). *Dialog* [The dialogue]. Retrieved December 5, 2019, from http://p-for.com/book_263_glava_36_politologichnijj_slovník-dov.html (in Ukrainian) [Політологічний словник-довідник. (2019). *Діалог*. URL: http://p-for.com/book_263_glava_36_politologichnijj_slovník-dov.html].
 23. Reuzel, E. (2013). Interactional Patterns between Staff and Clients with Borderline to Mild Intellectual Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(1), 53–66.
 24. Shcherba, L. V. (1957). Sovremennyj russkij literaturnyj yazyk [The present-day Russian literary language]. In M. Matusevich (Ed.), *Izbrannye raboty po russkomu yazyku* (pp. 57–75). Moscow: Uchpedgiz (in Russian) [Щерба, Л. В. (1957). Современный русский литературный язык. В М. Матусевич (Ред.), *Избранные работы по русскому языку* (с. 57–75). Москва: Учпедгиз].
 25. Slovny`k ukrayins`koyi movy` v 11 tomax. (1970–1980). *Debaty`* [Debates]. Retrieved December 5, 2019, from <http://sum.in.ua/s/debaty> (in Ukrainian) [Словник української мови в 11 томах. (1970-1980). Дебати. URL: <http://sum.in.ua/s/debaty>].
 26. Slovny`k.ua. (2019). *Debaty`* [Debates]. Retrieved December 5, 2019, from <https://slovník.ua/index.php?sword=debaty`> (in Ukrainian) [Словник.ua. (2019). *Дебати*. URL: <https://slovník.ua/index.php?sword=дебати>].
 27. Verhovna Rada of Ukraine. (2014, April 18). *Plenarne zasidannia* [Plenary session]. Retrieved from http://www.youtube.com/watch?v=OQte_RTmLvs (in Ukrainian)

- [Верховна Рада України. (2014, Квітня 18). *Пленарне засідання*. URL: http://www.youtube.com/watch?v=OQte_RTmLvs].
28. Verhovna Rada of Ukraine. (2014, February 21). *Plenarne zasidannia* [Plenary session]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=4W6002jO_EA (in Ukrainian)
[Верховна Рада України. (2014, Лютого 21). *Пленарне засідання*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4W6002jO_EA].
29. Verhovna Rada of Ukraine. (2014, February 22). *Plenarne zasidannia* [Plenary session]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=tLCZrnyG4UY> (in Ukrainian)
[Верховна Рада України. (2014, Лютого 22). *Пленарне засідання*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tLCZrnyG4UY>].
30. Verhovna Rada of Ukraine. (2014, February 24). *Plenarne zasidannia* [Plenary session]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=nhhetjA5ePw> (in Ukrainian)
[Верховна Рада. (2014, Лютого 24). *Пленарне засідання*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nhhetjA5ePw>].
31. Verhovna Rada of Ukraine. (2014, February 27). *Plenarne zasidannia* [Plenary session]. Retrieved from <http://www.youtube.com/watch?v=BF0tDbom3RQ> (in Ukrainian)
[Верховна Рада. (2014, Лютого 27). *Пленарне засідання*. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=BF0tDbom3RQ>].
32. Verhovna Rada of Ukraine. (2014, May 13). *Plenarne zasidannia* [Plenary session]. Retrieved from <http://www.youtube.com/watch?v=B9fuiDI9kj8> (in Ukrainian)
[Верховна Рада України. (2014, Май 13). *Пленарне засідання*. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=B9fuiDI9kj8>].
33. Volkov, A. A. (2003). *Filologiya i ritorika massovoj informacii. Yazyk SMI kak ob"ekt mezhdisciplinarnogo issledovaniya* [Philology and rhetoric of mass information. The language of mass media as the object of interdisciplinary research]. Retrieved from <http://evartist.narod.ru/text12/05.htm> (in Russian)
[Волков, А. А. (2003). *Филология и риторика массовой информации. Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования*. URL: <http://evartist.narod.ru/text12/05.htm>].
34. Yakubinskij, L. P. (1986). *Yazyk i ego funkcionirovanie* [Language and its functioning]. Moscow: Nauka (in Russian)
[Якубинский, Л. П. (1986). *Язык и его функционирование*. Москва: Наука].